

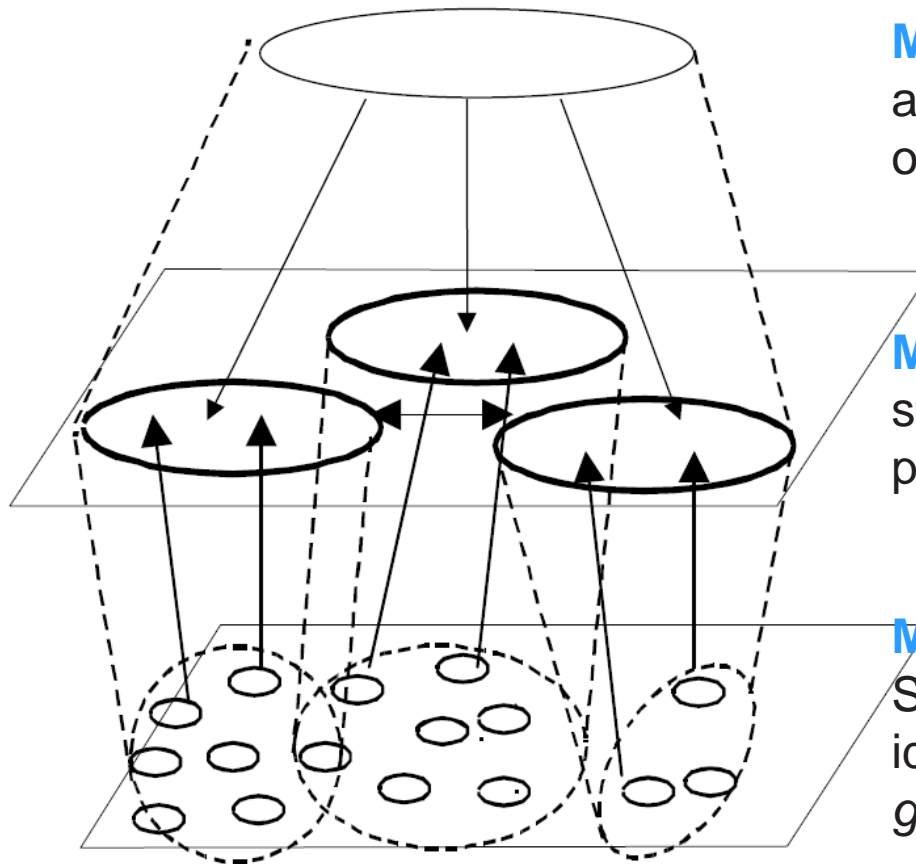

16/12/2013

Transitie en transformatie

Visie op de opdracht van VITO voor het Kenniscentrum Vlaamse Steden

Transitiewetenschap: **systemdenken**

Macro-niveau: 'landschap'

autonome trends, paradigma's, langzame ontwikkelingen, omringend milieu

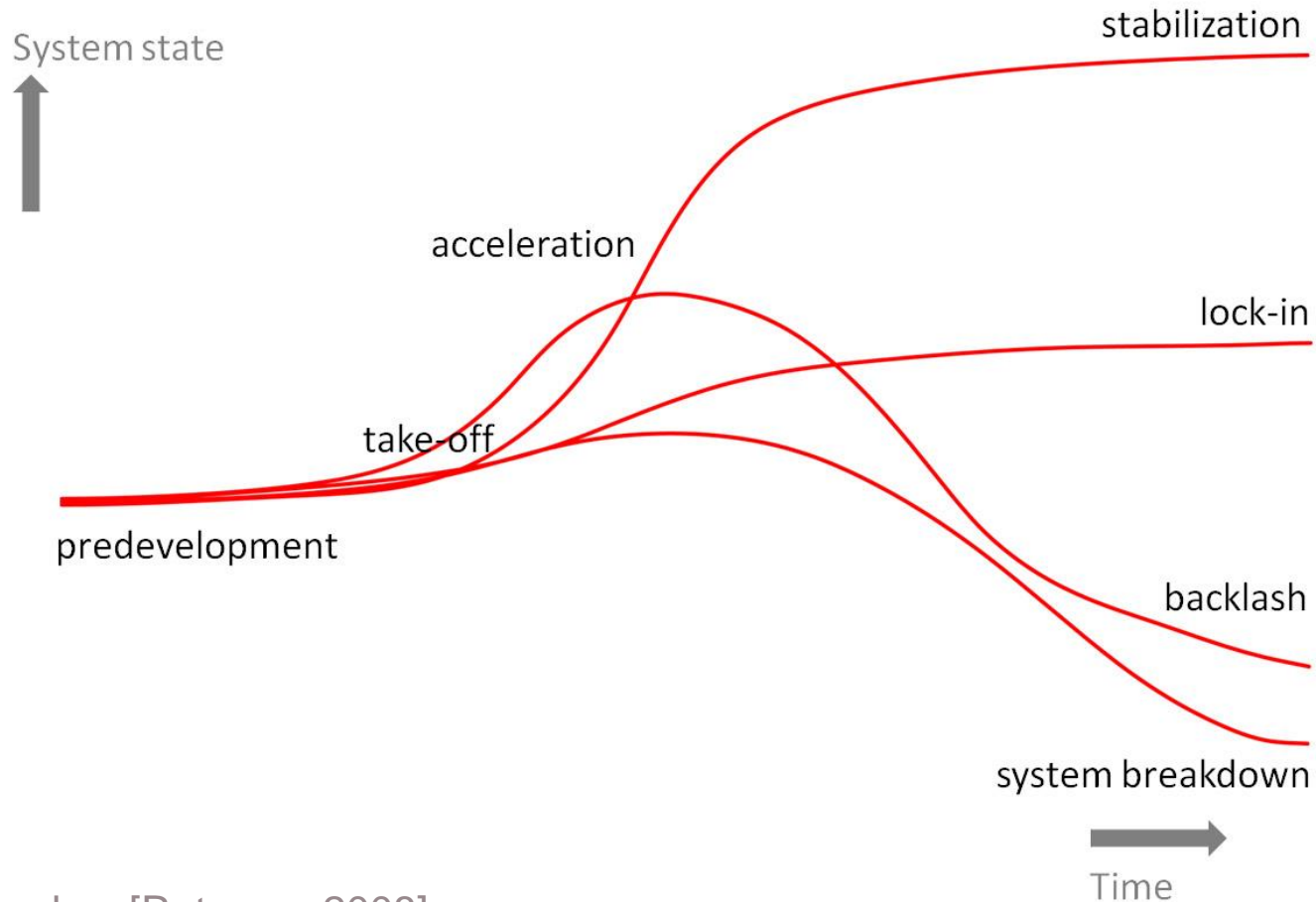
Meso-niveau: 'regime' dominante structuren, spelers, culturen en praktijken, *'ingezetenen'*

Micro-niveau: 'niches'

Snelle ontwikkelingen, innovatieve ideeën, projecten & technologieën, *game changers*

Multi-level perspective o.b.v. [Rotmans 2008], [Geels & Kemp 2000], [TRADO 2011]

Transitie: systeemverandering ten gronde

Transitiecure o.b.v. [Rotmans 2008]

Duurzaamheidstransitie

- » De systeemverandering die nodig is om aan het *persistent probleem* van **structurele onduurzaamheid** tegemoet te komen
- » Druk vanuit het *landschap* noodzaakt omslag; *regimespelers* bieden geen adequaat antwoord, *nichespelers* werken aan alternatieven

VITO's vertaalslag:

Transitieprocessen in Vlaamse steden

- » Wetenschappelijk gefundeerd maar tegelijkertijd pragmatisch en werkbaar
- » Van macro-analyse naar casus
- » Actie-onderzoek: onderzoeker is ingebed in concrete processen
- » Aanscherpen van inzichten, structureren van problemen en aanreiken van oplossingssporen op basis van interactie theoretische reflectie (macro-analyse) versus gevalstudie (casus)

Wat bieden we aan?

- » **Selectieve (lees niet uitputtende) inventaris van transitieprojecten**
  - » In eerste instantie Vlaams (centrumsteden/VGC)
  - » Kijken naar transformatiepotentieel
- » **Een helder en inspirerend referentiekader voor stedelijke duurzaamheidstransities**
  - » Verderbouwend op REAL-Touch VITO
  - » Leer- en actiegericht
  - » Gevoed door Vlaamse en internationale cases
  - » Toegepast op max. 4 cases uit inventaris

4 onderzoeksstappen

1. Aanzet voor **referentiekader** verder expliciteren en afstemmen op behoeftes en wensen
2. Samen met opdrachtgever **selectie** van cases maken, op basis van gerichte selectie uit inventaris van transitie-initiatieven
3. **Beschrijving** van geselecteerde cases aan de hand van referentiekader
4. **Samenvatting** van resultaten en leeropbrengsten in een startnota via co-creatief proces van **overleg en afstemming** met opdrachtgever, stuurgroepen en vertegenwoordigers van centrumsteden en VGC

2013	September	Oktober	November	December
Projectdeel 1	◆	◆		
Projectdeel 2				
Projectdeel 3		◆	◆	◆
Projectdeel 4				◆

◆ = overlegmoment, samenstelling en aanpak steeds in overleg te bepalen
 Milestones waarop het regelmatig overleg zal geënt worden:

- Eind september: referentiekader + selectie van gevalstudies voor toepassing van referentiekader
- Eind november: input voor interactieve prerapportage van bevindingen
- Eerste helft december: interactieve prerapportage
- 18 december; eindrapportage

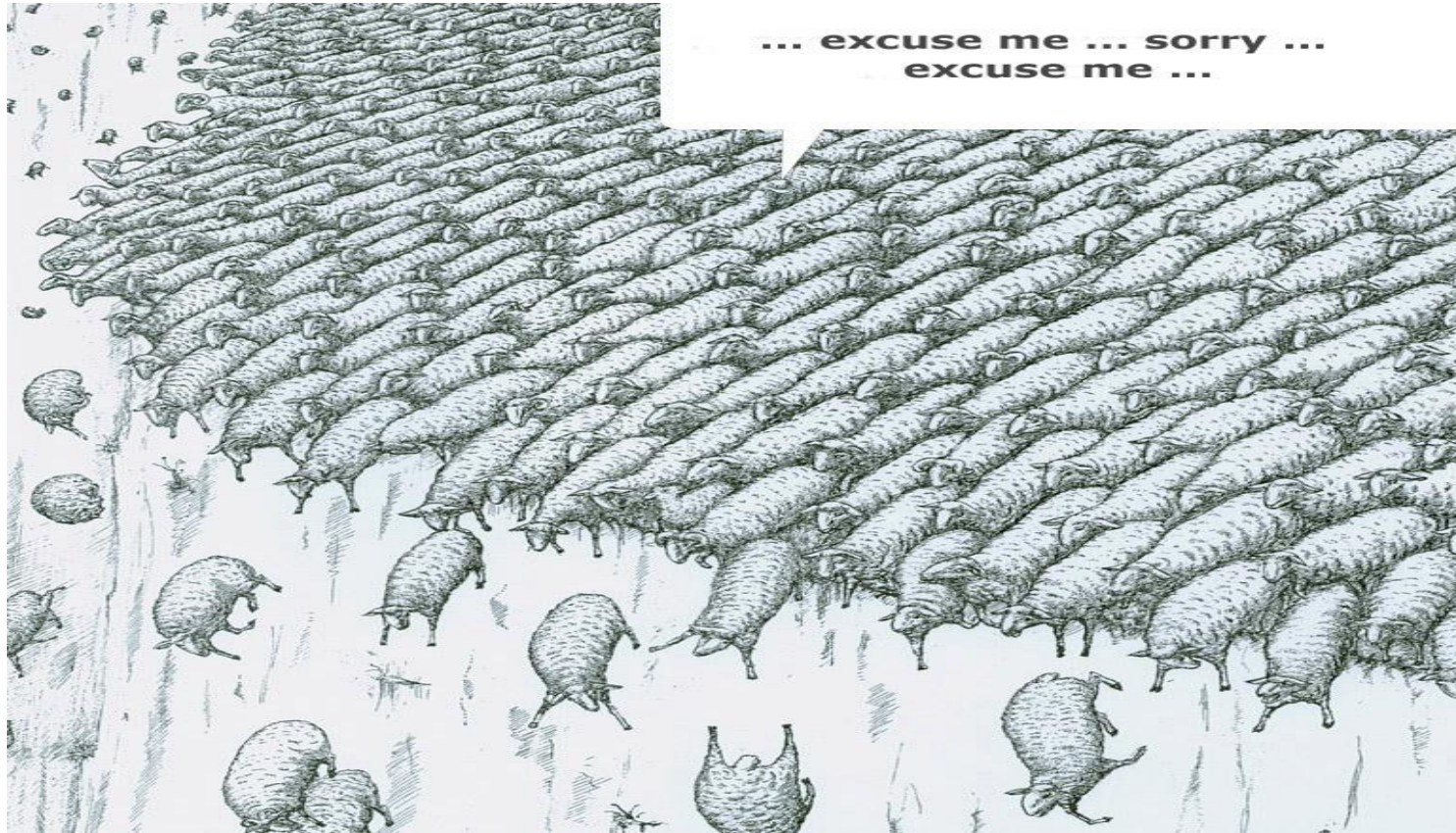

Mogelijke alignering van project

- » ARTS-project (opstart december, beperkt synergie)
- » Verbinding met traject stadsprogramma's
- » RS Cities in Transition, TRADO
- » SOCRATEX-project, Innovatiefabriek (opstart najaar)
- » FP7 Step-Up
- » FP7 CityZen
- » FP7 SEISMIC (CSA): Societal Engagement in Science, Mutual Learning in Cities (uitbouw van leer kader, Europees agendasettend)

Lezing van de huidige stedelijke transitieprocessen: lessen uit de praktijk

Analyse: drie dimensies van het probleem

Lezing van de huidige transitieprocessen

Analyse: drie dimensies van het probleem

- » **Technisch:** oplossingen gekend en mogelijk. Bv. 100% hernieuwbare energie mogelijk tegen een haalbare kost
- » **Financieel:** oplossingen mogelijk, maar taaier probleem. Ook kwestie van prioriteiten. Schaalprobleem: wie lokaal alleen opereert 'schiet in eigen voet', dus bijgevolg probleem dat iedereen naar iedereen kijkt
- » **Bestuurlijk en gedragsmatig:** grootste bottleneck. Sense of urgency ontbreekt, korte termijn heerst, impacten worden afgewenteld of niet gepercipieerd, innovatieve brede partnerships komen maar moeizaam van de grond, vernieuwende praktijken schalen moeilijk op, zowel binnen als buiten stad.

Lezing van de huidige transitieprocessen

Opportunities? (1)

- » Er gebeurt al veel, kwestie van dat al te capteren
- » Verbinden en opschalen (cf iedereen doet zijn ding en iedereen kijkt naar iedereen: omzetten in voordeel)
- » Nood aan leadership/charisma/visie: transitie worden op gang getrokken door visionaire actoren, niet door partijen die op veilig spelen
- » Ontsnappen aan 'regulier beleid' > (regellose) anders gereguleerde ruimtes

Lezing van de huidige transitieprocessen

Opportunities? (2)

- » Nieuwe organisatievormen: sharing economy, coöperatieven, PPPP, stedelijke nutsbedrijven, ESCO's
- » Nieuwe financieringsvormen of gerelateerde constructies (van klimaatfonds tot *community land trust*)
- » Regimespelers triggeren/aan boord halen; competitie-aspect uitspelen?
- » Discours: wie het discours bepaalt, is aan zet (als er in de krant 15 blz. sport staan, dan is men bezig met sport...)
- » Alert zijn voor *windows of opportunity*

Samenvattend: wat hebben we geleerd?

Vijf aspecten komen uit de praktijk alvast naar boven als essentiële parameters voor het opzetten van transitieprojecten met een zekere kans van succes (transitiepotentieel):

- » Een goede wetenschappelijke ondersteuning (neutrale beslissingsgrond)
- » Engagement van stakeholders en publieke steun verzekeren
- » Een rechtvaardige transitie nastreven door herverdelingsmaatregelen
- » De weg effenen voor praktische implementatie
- » De gepaste financieringsmechanismen uitwerken om implementatie ook effectief mogelijk te maken.
- » Een reflexief proces op basis van interne en externe feedback

In Gent, Leuven en Limburg blijkt het alvast een voortdurend oefening om deze operationele factoren te verzekeren en te borgen.

Wat hebben we geleerd (2)?

Negen 'waarden' als basis van een duurzaam stadsproject (CDO, 2013):

1.participation: 'De mensen moeten hefboomen in handen krijgen om hun sociaal-ruimtelijke toekomst samen vorm te geven';

2.integration: het versterken van sociale relaties en het tegengaan van segregatie en gentrificatie;

3.community empowerment: 'Het aanwenden van bestaande competenties in de wijk moet voorgaan op het aantrekken van externe middelen en mensen';

4.nature versus culture: 'Stadsprojecten moeten de dialoog met de natuur aangaan en de traditionele benadering, waar stad en land elkaars tegenpool zijn, weten te overstijgen';

5.circular metabolism: 'De uitgaande stromen, water, afval, materialen, ... worden tot een minimum herleid. De projecten ambiëren om zo zelfvoorzienend mogelijk te zijn';

6.ecological footprint: 'Stadsprojecten nemen actie om (...) hun ecologische voetafdruk zo ingrijpend mogelijk te verlagen';

7.urban governance: 'Een stadsbestuur (...) moet een zeker leiderschap aan de dag leggen. Daarnaast moeten ze bereid zijn om verantwoordelijkheden te delen met de bewoners';

8.healthful lifestyle: 'De projecten maken een gezonde levensstijl mogelijk en trachten deze ook te stimuleren. (...) Gemengde buurten met verschillende functies dicht in de buurt stimuleren de inwoners (...) om te voet of met de fiets te gaan.';

9.liveable neighbourhoods: 'De klemtoon ligt op een hoge levenskwaliteit en op het creëren van leefbare wijken en buurten. (...) Een aantrekkelijke, leefbare en comfortabele openbare ruimte waar iedereen elkaar kan ontmoeten is essentieel.'

Transitie- initiatief X
Beknopte beschrijving
Inhoud
Prioritair beoogd systeem (economie, energie, mobiliteit, voedsel, wonen, samenleving, transversaal, ...) en doelstelling
Thema, domein (cross-sectoraal karakter, beleidsoverschrijding,...)
Schaalniveaus (buurt, wijk, stadsdeel, ...)
Visie (aanwezigheid, aard,...)
Definitie impact (meetbaar, in te schatten, ...)
Links met andere initiatieven
Systeemgerichtheid ('breedte van scope', gebaseerd op systeemanalyse, ...)
Proces
Aard van de coalitie/ verbinding (wie neemt initiatief, wie neemt deel, met welke competenties, ...)
Aard van mandaat (voor wie wordt er gesproken, voor wie wordt er 'gewerkt', mate van autonomie, ...)
Ondersteunende beleidscultuur (bv. faciliterende waarden, opleidingsaanbod, programma en/of projectgebaseerde werking, open innovatie, ...)
Kantelpunten/hefboommomenten
Fase (concept, voorbereiding, uitwerking, operationeel, voltooid)
Expliciet leren (aanwezigheid van structurele of informele leeromgeving, aandacht voor leren als competentie, reflexief monitoren, ...)
Ondersteunende instrumenten (stadsmonitor, stedenfonds, stadsvernieuwing, ...)
Overwonnen en niet overwonnen barrières (weerstand, regelgevend kader, ...)
Aangegrepen opportuniteiten (cultuurjaar, financiering, onderscheiding of prijs, ...)

Referentiekader | inhoud

» Prioritair beoogd systeem

(alignering met TRADO)

- » **Economie**
- » **Energie**
- » **Mobiliteit**
- » **Voedsel**
- » **Wonen**
- » **Samenleving**
- » **Transversaal** *(overlap met beleidsoverschrijdend, cross-sectoraal?)*

Referentiekader | inhoud

» Thema of domein van het project

» Is het beleidsoverschrijdend?

» Is het crossectoraal van opzet?

Referentiekader | schaalniveau

- » Op welk(e) schaalniveau(s) richt het project zich?
  - » Huis(gezin)
  - » Huizenblok
  - » Straat
  - » Wijk
  - » Buurt
  - » District
  - » Stadsdeel
  - » Stad

Referentiekader | impact

- » **Welke impact wordt verwacht?**
  - » **Hoe werd dit bepaald?**
- » **Hoe zal deze impact gemeten worden?**
  - » **Kwantitatief (indicatoren?)**
  - » **Kwalitatief (klantenbevraging, ...?)**

Referentiekader | verbinding

- » Is het project gelinkt met andere initiatieven?
  - » Welke?
  - » Was dat een bewuste keuze?
  - » Hoe is de link tot stand gekomen?
  - » Zijn het links:
    - » Binnen de stadsdiensten
    - » Binnen de stad in haar geheel
    - » Bovenstedelijk

Referentiekader | systeemgerichtheid

- » Is het project gebaseerd op systeemanalyse?
- » Wat is de breedte van de 'scope'?
  - » *Dit vraagt concretisering.*

Referentiekader | aard van de coalitie

- » Welke partijen zijn betrokken?
- » Hoe zijn ze verbonden?
  - » Organisatorisch
  - » Financieel
  - » Contractueel
- » Wie neemt initiatief?
- » Welke competenties worden ingebracht?
  - » Expertise
  - » creativiteit

Referentiekader | aard van mandaat

- » Voor wie wordt er gesproken?
  - » Enkel voor de groep
  - » Voor de stad
  - » Voor een externe opdrachtgever
- » Voor wie wordt er 'gewerkt'?
  - » Enkel voor de groep
  - » Voor de stad
  - » Voor een externe opdrachtgever
- » Hoe autonoom kan er gewerkt worden?

Referentiekader | ondersteunde cultuur

- » Zijn er faciliterende waarden?
- » Zijn er ondersteunende opleidingen? Bv.:
  - » Creatief denken
  - » Werkvormen
  - » Authentiek leiderschap
- » Is er al programma- of projectgerichte beleidswerking?
- » Open innovatie
  - » Bv. Data open stellen

Referentiekader | versnelling

- » Zijn er kantelpunten aangeduid?
- » Welke hefboomen heeft het project tot versnelling of opschaling?

Referentiekader | fase

- » In welke fase zit het project?
  - » Concept
  - » Voorbereiding
  - » Uitwerking
  - » Operationeel
  - » Voltooid
  - » Evaluatie

Referentiekader | legergerichtheid

- » Op welke wijze is er vorm gegeven aan leermogelijkheden?
  - » Structurele leeromgeving
  - » Informele leeromgeving
  - » Leren als competentie
  - » Reflexief monitoren
  - » ...

Referentiekader | ondersteuning

- » **Welke instrumenten zijn aanwezig die het project kunnen ondersteunen?**
  - » **Stadsmonitor**
  - » **Stedenfonds**
  - » **Stadsvernieuwing**
  - » **EU middelen**
  - » **Communicatiekanalen**
  - » **Actorennetwerken**

- » *Link met opschaling?*

Referentiekader | barrières

- » Overwonnen barrières
- » Niet overwonnen barrières
  - » Weerstand
  - » Regelgevend kader
  - » Politiek
  - » ...

Referentiekader | versnellers

- » Waren of zijn er opportuniteiten die u kon of kan aangrijpen om het project een 'duw in de rug' te geven?
  - » Cultuurjaar
  - » Projectfinanciering
  - » Onderscheiding of prijs
  - » Regelgevend kader
  - » Politieke verandering
  - » ...

Rollen		
Actor (uit overheid, bedrijfsleven, onderzoek, burgers...)	Rol(sturing, inbedding, leiderschap, organisatie, uitvoering, administratie...)	Vershil met 'klassieke rol'

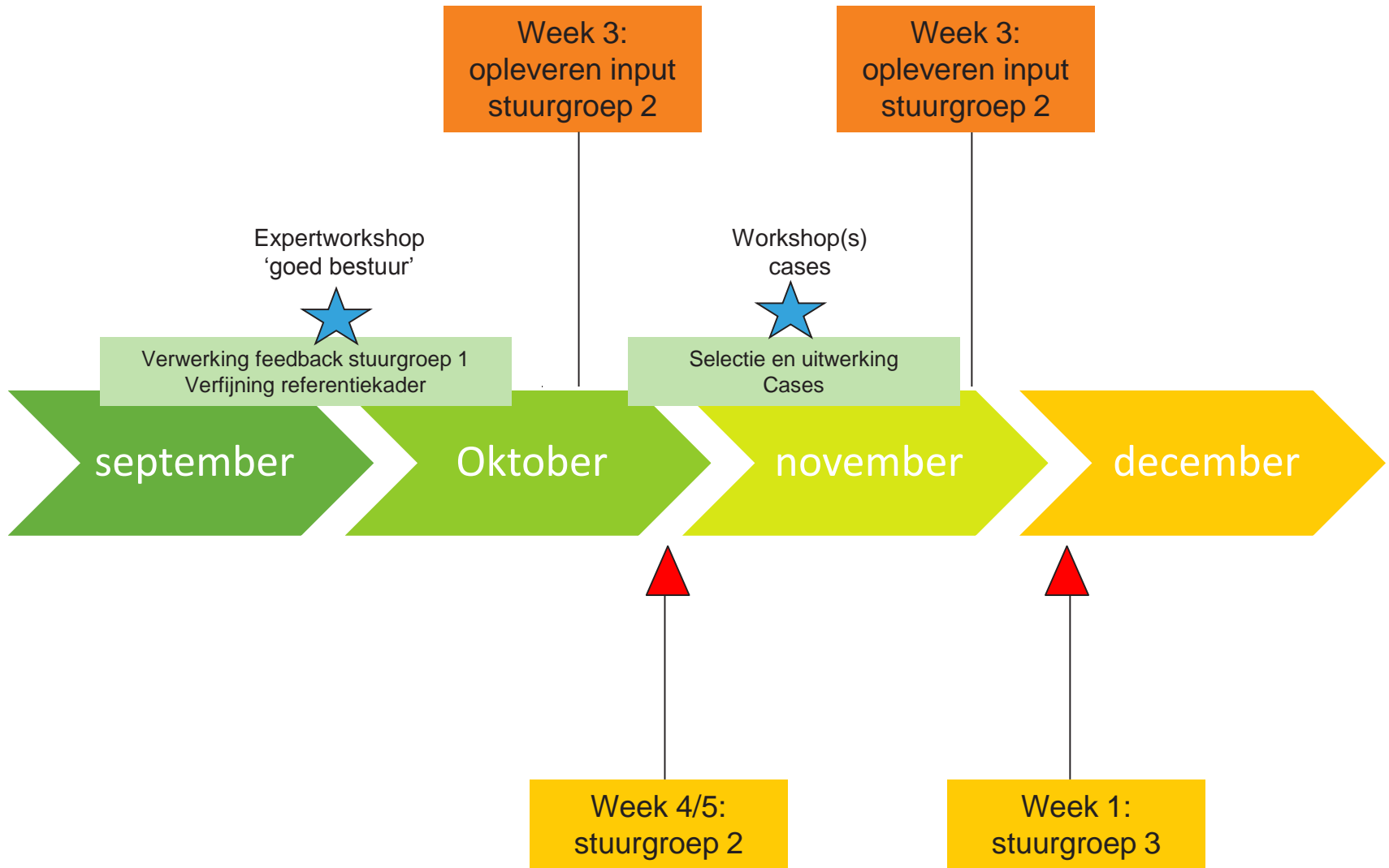
Kritische succesfactoren (aanzet, ter discussie, niet exhaustief)

- Voeling houden met 'veld'
- Continue screening van bottom-up initiatieven
- *Gericht zoeken naar intelligente verbindingen tussen overheidsinitiatief, burgerinitiatief en initiatief van ondernemingen*
- Fora opzetten voor ontmoeting, (fysieke of virtuele) platformen waar initiatieven elkaar kunnen ontmoeten
- Nieuwe vormen van sensibilisering, educatie, vorming,...
- Aangepaste informatiesystemen en kennisbundeling in steden zelf en tussen de steden
- Holistische benadering waarin mens en milieu in hun onderlinge afhankelijkheid centraal staan (integraal denken)
- Inspirerend en vasthoudend leiderschap
- Duurzaamheidspelregels die inspireren en ruimte geven
- Slim mobiliseren van menselijk kapitaal
- Ander waardedenken
- Radicale benaderingen introduceren voor het bevorderen van systeeminnovaties
- Ruimte voor innovatie (bv. andersgereguleerde ruimtes)

Inventaris – aanzet,

» Wordt nagestuurd.

Vragen voor ons perceel:

- » Zijn er verdere suggesties voor bronnen/contactpersonen voor transitieprojecten? -> zullen we per mail bevragen.
- » Bij definitie schaalniveau neiging om naar 'fysieke' of 'geografische' terminologie te gaan. Is dat ok, of is er alternatief?
- » Zijn er (max. 2 per stad) projecten waarin jullie groot transformatiepotentieel zien, en graag meegenomen zouden zien in longlist voor de caseselectie? Stuur liefst deze maand nog door naar ons.
- » Wat verwachten jullie van de interactie tussen perceel 1 & 2?